

GEORGE'AS SOROSAS LIETUVIŠKAI*

Turime jau dvi George'o Soroso knygas lietuvių kalba. Tai 1993 m. išleista *Demokratijos garantijos* ir 1995 m. - *George Soros pokalbiai su Krisztina Koenen*.

Iš anglų kalbos išverstą knygą *Demokratijos garantijos*¹ išleido valstybinė akcinė bendrovė *Lituanus*, bet nei leidinio pradžioje, nei pabaigoje nepateikė *Turinio*. Užpildau šią leidyklos spragą, manydamas, kad turinio peržvalga leis skaitytojui susidaryti pirmą įspūdį apie G.Soroso nagrinėjamas problemas.

Žodis Lietuvos skaitytojui.....	3
Pratarmė.....	5
I dalis. 1989 metų revoliucija.....	13
1 skyrius. Komunistinės struktūros skaldymas.....	15
2 skyrius. Sovietų sistemos žlugimas.....	42
3 skyrius. Europa kaip atvira sistema.....	66
4 skyrius. Amerika kryžkelėje.....	85
II dalis. Krizė įsibėgėja.....	95
5 skyrius. Šatalino planas.....	97
6 skyrius. Rytų Europos perspektyva.....	112
7 skyrius. Fondų tinklas.....	120
8 skyrius. Apie save.....	130
III dalis. Teoriniai apmąstymai.....	135
9 skyrius. Filosofiniai pagrindai.....	137
10 skyrius. Refleksyvi istorijos teorija.....	152
11 skyrius. Atviros ir uždaros visuomenės.....	161
12 skyrius. Pakilimo—atoslūgio modelis.....	200
Pabaiga.....	218
<i>Romualdas J. Misiūnas. Apie George'o Soroso knygą <i>Demokratijos garantijos</i></i>	223

Aiškūs bei informatyvūs skyrių pavadinimai ir knygos struktūrą atspindintis *Turiny*s reikalingi ne vien dėl greito teminio skyriaus suradimo. Tekstų studijavimo patirtis rodo, jog efektyviausia iš pradžių susidaryti vaizdą apie knygos struktūrą - perversti puslapius ir trumpam mesti žvilgsnį į atskirus skyrius. Dėl to didaktiškai gerai parengti vadovėliai ir kiti veikalai turi atitinkamas

* George Soros. *Demokratijos garantijos*. - Vilnius: Lituanus. - 1993. - 226 p. - Iš anglų kalbos vertė Leonas Judelevičius; *George Soros pokalbiai su Krisztina Koenen*. - Vilnius: Pradai. - 1995. - 162 p. - Iš vokiečių kalbos vertė Rūta Jonynaitė.

nuorodas knygos ir skyrių pradžioje². Pažvelkime į antrąją G. Soroso knygą šiuo požiūriu.

Antroji G. Soroso knyga lietuviškai išleista kaip „tašenchas“ (kišeninio formato) ir yra vertimas iš vokiečių kalbos³. Ją Atviros Lietuvos fondo užsakymu išleido kokybiškai *Pradų* leidykla. Ši knyga parengta interviu principu. Tai trumpi *Frankfurter Allgemeine Zeitung* žurnalistės klausimai ir išsamūs G. Soroso atsakymai. Tai jau savaime nulemia patogų knygos struktūravimą, be to klausimai ir atsakymai sujungti į šešis teminius skyrius: *Niūrios Europos Bendrijos perspektyvos; Pasaulio ūkio pusiausvyros sutrikimai; „Quantum“ - sėkmingiausias pasaulio fondas; Labdario patirtis; Nacionalizmas žengia pirmyn; JAV ir atviros visuomenės ateitis*. Be to, *Turinyje* po kiekvieno skyriaus pavadinimo smulkesniu šriftu trumpai nurodomos skyriaus „temelės“. Pateiksime po vieną pavyzdį iš kiekvieno skyriaus: 1: *Vokietijos Federalinis bankas netenka galios*; 2: *1987 metų bankrotas ir kompiuteriai*; 3: *„Esu tinginys“*; 4: *„Atviros visuomenės“ idealas*; 5: *Žirinovskis ir dar blogesni*; 6: *Politika ir pinigai*. Vienas skyrius turi mažiausiai septynias tokias „temeles“, daugiausiai - dvylika. Taigi, su tokiom nuorodom skaitytojui pastaroji knyga lektūros požiūriu yra kur kas patogesnė už pirmąją.

Abi šios knygos yra įdomios politologine prasme, mat, G. Sorosas, žlungant socialistiniam lageriui ir formuojantis naujai santvarkai Vidurio ir Rytų Europoje, nebuvo vien pasyvus šių epochinių procesų stebėtojas. Per savo fondus dalyvaudamas buvusių socialistinių šalių transformacijoje, G. Sorosas konstruktyviau nei daugelis kitų vakariečių galėjo suprasti, kas iš tikrųjų ten įvyko ir vyksta. G. Sorosas, kaip finansininkas, puikiai išnaudojo Berlyno sienos griuvimo pasekmes. Būtent tada susidarė nestabilūs valiutų kursai, o tokiais atvejais spekuliaciniai sandoriai valiuta yra patys pelningiausi, jie labiau apsimoka nei bet kokio turto pirkimas. Šią valiutinių spekuliacijų istoriją G. Sorosas detaliau nušvietė pokalbiuose su K. Koenen.

Pasirodo, kad iki 1989 m. revoliucijos Vokietijos finansų sistema buvo taip gerai sutvarkyta, jog spekuliantams nepaliko jokios vilties pelningai žaisti doičmarkės (DM) kurso svyravimais. Tačiau po Vokietijos suvienijimo Europos valiutų sistema tapo sunkiai kontroliuojama, nes VFR (tiksliau - H. Kohlio vyriausybės) monetarinė politiką lėmė ne tiek finansinio, kiek politinio racio-

nalumo sumetimais. VDR markės keistos į DM santykiu 1:1, daugiamilijoninės sumos skirtos išvesti sovietų armiją ir t.t. Žodžiu, vyriausybė negailėjo pinigų greitam buvusios VDR prijungimui ir integravimui į VFR, o Federalinis bankas (*Bundesbank*), siekdamas išvengti DM devalvacijos, ėmėsi tokių žingsnių, kurie išmušė iš tarpusavio pusiausvyros Prancūzijos franką, Anglijos svarą, Italijos lirą ir apskritai visą Europos valiutinę sistemą. Šiais sisteminiais sutrikimais geriausiai kaip finansinis spekuliantas G. Sorosas pasinaudojo būtent todėl, kad jis buvo tam iš anksto pasirengęs. Pasirengęs ne tik ta prasme, jog turėjo pakankamai finansinės patirties ir pritraukė kapitalo stambioms valiutinėms machinacijoms vykdyti. G. Sorosas, mano supratimu, gerai perprato "didžiąją politiką", anksčiau nei kiti spekuliantai numatė finansines geopolitinių pasikeitimų pasekmes. Būtent tokie sukrėtimai, kaip rodo istorinė patirtis, labiausiai nulemia fundamentalius finansų pasaulio lūžius, netgi pinigų akumuliacijos geografiją. Prisiminkime: XVII a. pasaulio finansiniu centru tapo Amsterdamas, tačiau užteko Napoleonui Bonapartui vieną kartą užimti Nyderlandus - ir didžiausia tarptautine XIX a. pinigų saugykla tapo jokios okupacijos nepasiekiamas Londonas - Britų imperijos sostinė. G. Sorosas kaip tik ir studijavo biznio mokslus mieste prie Temzės, baigė Londono ekonomikos mokyklą (*London School of Economics*).

Kaip aiškėja iš knygos *Demokratijos garantijos*, G. Sorosas yra labai apsiskaitęs ir plačių interesų žmogus. Nors knyga gimė skubant paskelbti savo nuomonę ir koncepcijas, žlungant komunizmui kaip universaliai uždarai sistemai, tačiau M. Gorbačiovo reformas, tautinius judėjimus Sovietų Sąjungoje, Rytų Europos krizę ir kitas tuometines aktualijas G. Sorosas interpretavo ne kaip seansacijų besivaikantis reporteris, o kaip gilus ir pretenzingas sisteminis analitikas, jau daugelį metų bandantis suprasti savo epochą.

G. Sorosą dar jaunuolį ėmė dominti giluminiai visuomenės struktūrų pokyčiai ir jų sąlygojama biržos pakilimų – atoslūgių kaita. Jau studijų metais susidomėjęs filosofija ir visuomenės raidos koncepcijomis, savo teorines paieškas G. Sorosas tikrino biznio pasaulyje ir veiklą biržoje pavertė savo plačiašakių teorijų eksperimentu. Šį dalyką, neduodantį Sorosui ramybės ir šiandien, K.

Koenen apibūdina taip: "tai ryšys tarp tam tikrų tiek ekonominio, tiek politinio pobūdžio procesų ir tuose procesuose dalyvaujančių individų sąmonės"⁴.

Perėmęs savo buvusio profesoriaus Karlo Popperio idėją apie atviras ir uždaras visuomenes, G. Sorosas jau daug metų bando sukurti ir išvystyti savo fundamentalią visuomeninę teoriją, apimančią daugelį disciplinų, tarp jų ir ganėtinai naujas, pvz. kognityvinę psichologiją, chaoso teoriją ar Kurto Gödelio skaičius. Dėl to nelengva G. Sorosą kaip intelektualą "įstatyti" į vieną kurią nors tradicinę "protavimo" mokyklą. Vis dėlto pabandysime.

Manytina, kad G. Sorosas iš esmės pratęsia tūkstantmetes tradicijas turinčią žydiško genetiškai konstruktyvaus mąstymo liniją. Šiam hebrajiškam mąstymui yra būdingas primityvumas, kuris reiškia konstruktyviai suprasto pasaulio mažai išvystytą būklę⁵. Su šiuo konstruktu žydas metasi į realų prieštarinę pasaulį, dalyvauja autentiškose situacijose ir, apibendrindamas savo patyrimą, gamina jau tobulesnį, adekvatesnį tikrovei supratimą. Šio naujo supratimo tolesnis pritaikymas politikoje, moksle, biznyje ir kitur - tai jau "techninė" reikalo pusė.

G. Sorosas rašo: "Žmonės negali egzistuoti remdamiesi vien žinojimu. Jų mąstymas turi aprėpti situacijas, kuriose jie patys dalyvauja"⁶. Juk ar ne taip G. Sorosas veikia ir biznyje: "Paprastai pradedu nuo idėjos, nuo hipotezės apie kokį nors procesą. Patikrinu rinkoje, ar ši idėja teisinga. Jeigu taip, tuomet viskas gerai. O jeigu ne, turiu pradėti dirbti. Kartais pasiseka greitai išsiaiškinti, kas buvo ne taip sumanyta, tada žinau, kodėl patyriau nuostolį, ir visas reikalas baigtas. Bet jei negaliu iš karto nustatyti, kas buvo kitaip, nei tikėjau, tenka įtemptai dirbti, kol visa išaiškėja"⁷. Pats G. Sorosas atmeta tobulo žinojimo prielaidą, taip ilgai vyravusią ekonomikos moksluose ir teigia: "Galbūt mano teorija naudingiausia tuo, kad aš visą laiką suvokių savo pažiūrų netobulumą ir esu pasiruošęs jas peržiūrėti"⁸. Su savo atvira mąstymo sistema G. Sorosas yra tikrai geras K. Popperio mokinys ir, matyt, nereikėtų pamiršti, jog Vengrijos žydų intelektualinė tradicija istoriškai siejasi su Austrijos dvasine erdve⁹. Pats G. Sorosas nevengia žydiškos temos: "Mano silpnybė atvirai visuomenei neabejotinai susijusi su mano žydiška kilme,"¹⁰ - rašo jis. Ir vėl pabandysime paaiškinti jo mintį.

Jei pagrindinę žydų istorinio apsisprendimo dilemą suvestume

į paprastą formulę, ji skambėtų maždaug taip: "likti ar eiti?". Pats G. Sorosas, patyręs ir nacių persekiojimus, ir komunistinio režimo pradžią gimtojoje Vengrijoje, buvo priverstas "eiti", kol galiausiai atsidūrė JAV, valstybėje, kurioje žydai yra mažuma. Kiti "nuėjo" į Palestiną. O kur geriau žydams - ten, kur jie dauguma, ar kur mažuma? G. Sorosui geriau Amerikoje, jam ten sekasi, jis nenori tapti Izraelio piliečiu. "Priklausyti mažumai juk daug įdomiau, daug patraukliau,"¹¹ - rašo jis ir giriasi: "Aš gėriuosi gyvenimu, dabar mano gyvenimas puikus, o puikiausia, kad man nereikia žiūrėti, kiek kainuoja tai, ką noriu turėti"¹².

Tūkstančius metų persekiojami, žydai išmoko prisitaikyti net ir prie sunkiausių sąlygų, tačiau žydų psichopolitinis *credo* nebūtinai yra vien prisitaikymas prie esamos tvarkos. Jei santvarka nedemokratiška, t.y. neteisinga daugumos atžvilgiu, jei ji neteisinga ir žydų bei kitų mažumų atžvilgiu - kodėl gi nebandyti jos pakeisti? Būtent į tai nuo pastarojo dešimtmečio, o gal ir dar nuo anksčiau yra nukreiptos G. Soroso pastangos - prisidėti prie atviros visuomenės išsaugojimo Vakaruose ir padėti kurti tokią visuomenę postkomunistiniuose Rytuose.

Be abejo, tai subjektyvi recenzento interpretacija - dar mažai išplėtotas personalinis konstruktas. Šio izomorfinio modelio adekvatumo laipsniui nustatyti prireiktų išsamesnių studijų, bet informacinės visuomenės sąlygomis pirminiams šaltiniams studijuoti žmonėms liks vis mažiau laiko ir mes daugeliu atvejų turėsime tenkintis arba ne visa, arba subjektyviai iškreipta informacija.

O kas nori pažinti G. Sorosą "iš pirmų rankų" - teskaito jį patį!

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Soros G. *Underwriting Democracy*. - New York - 1991.

² Ballstaedt S.-P., Mandl H., Schnotz W., Tergan S.-O. *Texte verstehen, Texte gestalten*. - München, Wien, Baltimore. - 1981; Niegemann H. M. *Computergestützte Instruktion in Schule, Aus- und Weiterbildung: Theoretische Grundlagen, empirische Befunde und Probleme der Entwicklung von Lehrprogrammen*. - Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien. - 1995. - S. 247-248.

³ Koenen K. *George Soros im Gespräch mit Krisztina Koenen*. - Frankfurt am Main. - 1994.

⁴ *George Soros pokalbiai su Krisztina Koenen*. - Vilnius: Pradai. - 1995. - P. 11-12.

⁵ Dux, G. *Die Zeit in der Geschichte: ihre Entwicklungslogik vom Mythos zur Weltzeit*. - Frankfurt am Main. - 1989. - S. 148.

⁶ George Soros. *Demokratijos garantijos*. - Vilnius: Lituanius. - 1993. - P. 140.

⁷ George Soros pokalbiai su Krisztina Koenen. - P. 78

⁸ Ibid. - P. 54.

⁹ Šią mintį norėtusi pagyvinti vienu dialogu.

“Watzlawickas: Jaunasis Wittgensteinas, dar būdamas artimu Vienos rateliui, savo veikale *Tractatus* postulavo galutinio pažinimo galimybę. Vėlyvesnis Wittgensteinas su savo “kalbinio žaidimo” idėja artėja prie reliatyvumo idėjos daug arčiau.

Kreuzeris: Tai daugiausiai vyksta austrų dvasinėje erdvėje - prieš didžiąją diasporą, žinoma. Nuo emigracijos laikų šio mąstymo pėdsakus galima atsekti iki aktualiausios dabarties. Linija nuo Karlo Popperio per Paulą Feyerabendą maždaug prie Thomaso Kuhno. Kuhno paradigmų teorija yra juk perdėm konstruktyvistinė.

Watzlawickas: Žinoma. Paradigma apibūdina kažkada galiojusį ar galiojančiu laikomą mokslo bendrą pasaulio vaizdą. Tokia paradigma yra, žinoma, viena konstrukcija...

Kreuzeris: ...viena konvencija, besiremianti intuicija, kurią bet kada galima būtų atšaukti...

Watzlawickas: Taip. Mokslas konstruoja pasaulio vaizdus, kurie tam tikrą periodą nenutrūkstamai apvaisina žmonių mąstymą. Po to prieinama prie jų galimybių išsisėmimo, ir kaip to pasekmė atsiranda nauja paradigma” (Watzlawick P., Kreuzer F. *Die Unsicherheit unserer Wirklichkeit: Ein Gespräch über den Konstruktivismus*. - München, Zürich. - 1989. - S. 37-38.

¹⁰ George Soros pokalbiai su Krisztina Koenen. - P. 158.

¹¹ Ibid. - P. 159.

¹² Ibid. - P. 162.

ARŪNAS VYŠNIAUSKAS